

Az alapvetően tisztességes megközelítés, a lazán odavetett bizonyítatlan állítások kerülése, az óvatosság azonban az aktuális gazdasági jelenségek érintésétől is távol tartotta a szerzőt. Márpedig a makroökonómia nem él meg empiria nélkül: egy sztenderd makroökonómia-könyv tele van a gazdaságot jellemző ábrákkal, számokkal, idősorokkal. Ezek nemcsak illusztrálnak, de már-már igazolnak is. Pete tankönyve szándékszinten sem kíván „aktuális” vagy „gyakorlati” lenni: „A könyv kizárólag elméleti kérdésekkel foglalkozik”, rögzíti a Bevezetőben a szerző. Ezt követően sikerült oly mértékben elvonatkoztatnia a valóságtól, hogy egyetlen árva statisztika, valós – esetleg a magyar – gazdaságra vonatkozó ábra vagy „esettanulmány” sem csúfítja el a szép kiállítású könyvet. Ez a legkevésbé sem „main stream” hagyomány, mivelhogy a main stream művelői régóta tisztában vannak vele, hogy amennyire létezik „steril” mikroökonómia („vegyünk egy fogyasztót” és az a fogyasztó élhet bárhol), annyira nincs steril makroökonómia. A mikroökonómia-könyvek mind egymáshoz hasonlítanak – az, hogy melyik országban írták meg őket, inkább az érvelési stílusból derül ki, semmint az egyaránt elvont vagy éppen játékos példákban. A makroökonómiáról viszont nem véletlenül mondta ki Stanley Fischer egy évtizeddel ezelőtt: „márpedig makroökonómia valójában nem létezik”, a makroökonómia valóban mint gazdaságelemzés, mint institutionális háttér előtti szövet izgalmas, ha hiányzik a háttér, akkor önmagában feleslegessé válik a technika, és soha nem fogom megérteni azokat a kérdőjeleket, amelyek e tudományág valóságához vezettek.

„A könyvet a fejezetek végén található feladatok, bőséges irodalomjegyzék és értelmező miniszótár egészíti ki.” Ez a megállapítás ismét azt igazolja, hogy a könyv korrekt, a szükséges kellékeket igyekszik a kellő mennyiségben felvonultatni, bár nem mindig sikerrel. Ami hiányzik, az az empirikus háttér, de hát arról már szóltunk. Az irodalomjegyzék a „félmúlt” illata lengi körül, számos, a „félmúltban” született jelen-

tős művet is mellőzve. Így például önálló irodalomként meg sem jelenik az 1990-es *Handbook of Monetary Economics* című tanulmánygyűjtemény, egyedül a belőle kiemelt egyetlen írás hivatkozásaként. Ráadásul e kiemelt írás inkább „tisztelgés a régi nagyok előtt”-ként került a gyűjteménybe, mert Brunner-Meltzer itt közölt modellje csak emésztést segítő porok segítségével fogyasztható, és jelentősége fölöttébb kétséges. Pedig ebből a tanulmánygyűjteményből számos témát lehetett volna „meríteni”, és számos elemzést át lehetett volna tankönyvvé varázsolni (kézikönyvről lévén szó, az írások önmagukban diákok számára általában emészthetetlenek): Hahn nem kis szellemi erőfeszítést követelő tanulmányát a likviditás fogalmáról, Blanchard cikkét a pénz reálhatásáról, Modigliani szokás szerint bravúros szintézisét a monetáris makromodellekről, Merton pénzügyi eszközök árelméletére vonatkozó alapvető írását, Friedman kicsit elbonyolított áttekintését a monetáris politika szabályairól, avagy Fischer ma már klasszikus eszközválasztási cikkét... Nemcsak a tanulmányok jelentősek és színvonalasak, hanem a szerzők is olyanok, akik némi eredményt felmutattak a pénzügyi területen – így garanciát jelentenek a minőségre. Ezen – megítélésem szerint – minden sztenderd monetáris kurzus alapirodalmát adó névsorból sikerült szinte mindenkit kihagyni az irodalomjegyzék összeállításánál. Blanchard, Benjamin Friedman, Merton, Modigliani, Hahn neve említésre sem kerül, Stanley Fischeré csak egy korábbi tanulmánya kapcsán, de például hiányzik a posztgraduális kurzusok klasszikus alapkönyve, „a” Blanchard-Fischer. A hiánylista (ami sajnálatos módon már valóban csak a vajt fülűeknek mond valamit) aggasztóan hosszú: a fent említetteken kívül hiányzik Bernanke, Blinder, Lucas alapvető írása, King és Plosser, Kydland és Prescott, Romer, Sims, Moore, Cukierman, Wallace... A magyar szakmai nyelv megújításában kiemelkedő szerepet vállaló ún. Nobel-díjasok sorozatából, mely az adott Nobel-díjas szerző legjobb ta-

nulmányaiból ad tananyag-kiegészítő olvasókönyvként is kezelhető magyar nyelvű válogatást, a Tobin-köteten kívül egy sem kerül említésre (Arrow, Modigliani, Friedman, Stigler...). Azt már csak ingyenként jegyzem meg, hogy a szinte párhuzamosan megjelenő, Simon András írta tankönyv minirecenziókkal kiegészített irodalomválogatása (amiből megtudjuk, melyik könyvet kiknek hogyan oktassuk, olvassuk) tanári, de diákszempontból is összehasonlíthatatlanul nagyobb értéket képvisel, mint egy könyv végi „azt se tudom, mihez kapcsoljam” irodalomjegyzék.

„Jót s jót...” – nem megy. Makroökonómiából és pénzügyi elméletből, ráadásul a kettő összekapcsolásából ami jót meg lehetne tankönyvként írni, azt még nem tudjuk jól megírni, amit pedig jól meg tudunk írni, azt valószínűleg már nem érdemes megírni, mert már nem jó. Pete könyve viszonylag jól megírt könyv, és tizenöt évvel ezelőtt felesleges sem lett volna. Ma viszont csak ugyanazt a kérdést tudom feltenni, amit a szerzőnek, mikor ötletéről először beszélgettünk: „Jó, jó, Péter, de minek?” Mindazonáltal ezen állításról kedvenc „piacunk” egyelőre másképp ítél – a főiskolások és egyetemisták ezt a végül is jól megírt könyvet egyelőre megírásra érdemesnek ítélték (mert eddig még ennyi sem volt), akkor meg tényleg butaság ez az egész fanyalgás.

KIRÁLY JÚLIA

Szabó Róbert: A kommunista párt és a zsidóság Magyarországon 1945–1956

Előszó: Borsányi György. Windsor Kiadó, Budapest, 1995. 328 old., 790 Ft

A fiatalság – sok egyéb mellett – a tudományban is jó dolog. Egy fiatal szerző sok mindent megengedhet magának, amitől az öregebb pályá-

társak rendszerint már óvakodnak: a provokatív kérdésfeltevés, a merész általánosítás, a tekintélyrombolás akkor is fiatalos erőnyek számít, ha esetleg a kérdés rossz, az általánosítás alaptalan és a tekintély a talapzatán marad. De a fiatalság sem mentesség mindenre. Az még csak szomorú, ha a kérdésfeltevés homályos, a fogalmak zavarosak, a forrásfeldolgozás megbízhatatlan. De akkor, amikor az olvasónak döbbenettel kell megállapítania, hogy azt, amit a fiatal szerzőnél olvas, már máshol is olvasta, mégpedig sokszor zót szerint, jóllehet idézőjeleknek nyomát sem látja, a szomorúság mellé rettegés társul: mi jöhet még ezután?

Sajnos Szabó Róbert könyve a kommunista pártról és a zsidóságról a szomorúságra is, a rettegésre is elegendő okot ad. Már rögtön az elején baj van. Az 1945 utáni zsidókérdés Szabó szerint annyit jelent, hogy „...a zsidók és nem-zsidók kölcsönösen megkülönböztették magukat és egymást, s számontartották zsidó vagy nem-zsidó mivoltukat” (16. old.). Az első pillantásra – némi jóindulattal – akár véletlen egybeesésnek is tűnhet, hogy egy tizenkét évvel ez előtt megjelent tanulmányban (Kovács András: *A zsidókérdés a mai magyar társadalomban*. Magyar Füzetek Könyvei, Párizs, 1984) az 1945 utáni „zsidókérdés” definíciójaként azt olvashatjuk, hogy „...a mai Magyarországon zsidók és nem-zsidók kölcsönösen megkülönböztetik önmagukat és egymást, zsidó és nem-zsidó mivoltukat számontartják...” (4. old.). A jóindulatú feltételezés azonban aligha tartható, ha tovább olvaszuk a szöveget: „Noha az elkülönülés szociológiai jellegzetességei csökkenőben voltak – folytatja Szabó –, eltérő a két csoport reagálása a társadalmi változásokra, politikai eseményekre. Kétféle reakciórendszer, kétféle csoporttudat élt egymás mellett, és 1945–1956 között tovább bonyolította a helyzetet az, hogy a mindkét oldalon meglévő görcsök továbbélése mellett újabb előítéletek rakódtak le.” (16. old.) „...a háború utáni évtizedekben a magyar társadalom eredetileg elkülönülő zsidó és nem-zsidó rétegei az elkülönülés »kemény« szociológiai mutatóinak eltűnése el-

lenére szisztematikusan eltérően és csoportspecifikusan reagáltak bizonyos társadalmi változásokra és eseményekre. Ez a kétféle reakciórendszer életben tartotta az elkülönülő zsidó és nem-zsidó csoporttudatot, amelyek a háború után is olyan kontextusban szembesültek egymással, amely nem kedvezett a régi görcsök feloldásának, sőt esetenként további előítéletes projekciók lerakódását mozdította elő” (Kovács, 6. old.) – írja kissé fűrészporesz szociológiai nyelven a lemásolt, de nem hivatkozott ősforrás.

Van ahol azonban a szerző még stilisztikai erőfeszítéseket sem tesz. „A zsidók egy része előtt a kommunista eszmékkel való azonosulás új és végre sikeresnek tetsző asszimiláció lehetőségét csillantotta meg” – írta 1984-ben Kovács (9. old.). „A zsidók egy része előtt a kommunista eszmékkel való azonosulás új és végre sikeresnek tetsző asszimilációs lehetőségét csillantotta meg” – írja 1995-ben Szabó (59. old.). Es ez így megy tovább. „A háború előtti sikertelen asszimiláció sokkja után a kommunista pártideológia többszörös feloldódást kínált” (Szabó, 59. old.), „Az 1944 utáni helyzetben a kommunista párthoz való csatlakozás és a párt ideológiája többszörös feloldódást kínált a sikertelen asszimiláció megélésének sokkja [...] alól” (Kovács, 9. old.), „A kommunista ideológia tehát a zsidókérdést a múltba helyezte, s az igazságtalan kapitalista rendszer ismérvei közé sorolta. »Szüntesd meg a kapitalizmust, megszünteted a zsidókérdést« – kínálta a kommunizmus a zsidóságnak.” (Szabó, 60. old.) „A kommunista párt ideológiája a zsidókérdést és az antiszemitizmust [...] egy letűnőben lévő világ omladozó építményei közé utalta. A zsidókérdés a kapitalista termelési mód produktuma, az antiszemitizmus pedig az az ideológia, amely a kapitalizmust feszítő osztályellentétek manipulatív levezetésére szolgál. »Szüntesd meg a kapitalizmust, megszünteted a zsidókérdést« – kínálta ez az ideológia új perspektívákat a zsidóságnak” (Kovács, 10. old.). „Az egyik oldalon a számonkérés a »fasiszta nemzet totális felelősségét« hangoztató és kollektív bűnbánatot követelő indulat fű-

tötte vádaskodásba csúszott át [...] A másik oldalon a védekező reakciók mindenfajta felelősség elhárításába, sőt a zsidó »bosszúvágáról«, »uralomvágáról« való híresztelésekbe torkolltak” (Szabó, 108. old.), „...az egyik oldalon a számonkérés a »fasiszta nemzet totális felelősségét« hangoztató és kollektív bűnbánatot követelő indulat fűtötte vádaskodásba csúszott át [...] A másik oldalon a védekező reakciók mindenfajta felelősség elhárításába, sőt a zsidó »revansvágáról«, »uralomvágáról« szóló, újraéledő antiszemita demagógiába torkolltak” (Kovács, 7. old.).

De a szorgos másolóknak más jeles szerzők szövegei is tetszettek. „Külön vizsgálat tárgya lehetne az ÁVO, a rendőrség politikai osztályának és más rendőri szerveknek zsidóságot érintő toborzási gyakorlata” – írja (Szabó, 122. old.), némiképp kibővítve, de azért hűen lemásolva Varga László egyik megjegyzését, amely szerint „...külön vizsgálat tárgya lehetne az ÁVO rekrutációs gyakorlata...” (Varga László: „Zsidókérdés” 1945–1956. *Világosság*, 1992. 1. szám, 63. old.). De találunk itt szóról szóra kimásolt állításokat a népbírósi perek számáról (Szabó, 113. old.) Karsai László egyik cikkéből (Karsai László: Magyarország a Holocaust után. *Világosság*, 1992. 1. szám, 55. old.), aztán hosszas, megingt csak szóról szóra másolt gondolatmeneteket a végén laza „lásd” hivatkozással (Szabó, 219. old.; eredeti: Kovács, 17. old.), valamint kimásolt szöveget nem a másolás forrására való „lásd” hivatkozással (Szabó, 219. old.; eredeti: Kovács, 12. old., hivatkozás Hegedűs András: *A történelem és a hatalom ígézetében*. 1988. 417. sköv. old.).

A példákat még lehetne sorolni – de nem érdemes. Olyan ez az egész, mintha a szerző minden erőfeszítése csak arra irányult volna, hogy összes olvasmányáról készített valamennyi céduláját szép sorban egymás mögé írja, hogy egy se vesszen kárba, de eközben elvesztette a fonalat, és elfelejtette, mi az, ami neki jutott az eszébe, és mi az, ami másnak.

Általában véve: ebben a könyvben minden olyan, mintha már valahol olvastuk volna – mindegy, hogy idé-

zett, elcsent vagy eredeti szerzői szövegekről van szó (hogy mikor melyikről, azt nehéz megállapítani). Szabó Róbert hiába olvasott el tengernyi irodalmat, mégsem tudott megszabadulni a tárgyat behálózó, szájról szájra hagyományozott, evidenciaként kezelt anti-, filo-, anti-anti- és anti-filoszemita kliséktől (amelyek között persze akár igaz állítások is lehetnek, de mindaddig klisék maradnak, amíg újra és újra nem igazolják őket). Így például Szabó szerint az antiszemitizmus egyik oka, hogy a zsidók gazdagabbak, mint a társadalom átlaga (151. old.), a háború után antiszemitizmust provokált, hogy 1945-ben a feketézők között aránytalanul sok volt a zsidó (53. old.) (ezt vajon honnan lehet tudni? – B. G.); hogy a deportálásból visszatérők az ingóságait becsületesen megőrzőktől sokszor többet követeltek vissza, mint amit rájuk bíztak (106. old.). (Közbevetőleg: ennek a toposznak a forrástörténete tipikus példája annak, hogyan szivárognak be „tudományos” szövegekbe és nyernek nyilvános legitimitást antiszemita klisék. Ezúttal Szabó hivatkozik: a 210. jegyzet szerint ez az állítás Varga László „Zsidókérdés” 1945–1956 című cikkéből származik. Nos, Vargánál sem az idézett helyen, sem máshol ilyen állítás nem található. Megtalálható azonban, mégpedig szó szerint – Karsai Lászlónak a *Világosság* ugyanazon számában megjelent tanulmányában (*Világosság*, 1992. 1. szám, 55. old.) –, amelyre viszont Szabó itt nem hivatkozik. De Karsai bizony hivatkozik, mégpedig, ahogy ilyen kemény kijelentéseknél ajánlatos, egy nagy tekintélyre, Bibó Istvánra. De ami már Szabónál sem megy el, az Karsainál egyenesen szomorú: Bibó ugyanis az idézett helyen valami egészen mást ír. A Bibó-szöveg a következőképpen hangzik: „...zsidó vagyonok kezelőinek és értéktárgyak megőrzőinek az a gyakori tapasztalata, hogy [...] néha kiáltó hálátlansággal keresnek rajtuk olyan értéktárgyakat, és olyan elszámolásokat, amelyeknek megőrzését vagy rendben tartását a háborús események tették az illetők hibáján kívül lehetetlenné.” [Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. 2. köt. Magvető,

Bp., 1986. 767. old.].) Szabó úgy véli, hogy a zsidó származású értelmiség volt a Rákosi-rendszer legszilárdabb támasza (230. old.), majd az 1956-os pártellenzékben „...jól kamatozott az a kapcsolatrendszer, amellyel [a zsidók (!)] a hierarchiában, a sajtóban és az alkotó értelmiség műhelyeiben [...] rendelkeztek” (240. old.), a „zsidóság ideológiai szakértelme” [!] fontos szerepet játszott abban, hogy a pártellenzék szóvivői közé kerültek (240. old.), a forradalom leverése után „számos helyen ők voltak Kádár pártjának első vagy éppen egyedüli támogatói” (253. old.) stb. De ugyanilyen lerágott közhely a 250. oldal után levont fő következtetés: a zsidókat a háború előtt üldözték, ezért kommunisták lettek. A háború után aztán hatalomra jutottak a (zsidó) kommunisták, és ennek köszönhető a háború utáni antiszemitizmus. Ezen az sem segített, hogy ezek a (zsidó) kommunisták zsidókat is üldöztek. „A kommunista vezetők származásbeli összetétele, a párt ellentmondásos [?] hozzáállása a zsidósághoz többféle válaszreakciót váltott ki a közvéleményből. Egyrészt sok emberben elősegítette az antiszemitizmus új formáinak megjelenését, s létrehozta a feltételezést, mely szerint Magyarország szovjetizációjáért a zsidó születésű kommunistákra hárul a felelősség. A zsidóság viszont úgy érezhette, hogy ugyanezek a kommunista vezetők tehetnek arról, hogy újabb fenyegetések, hátrányos megkülönböztetések érik a zsidókat a diktatúra alatt. Kétségtelenül mindkét érzés egészében véve megalapozottnak mondható.” (256–257. old.) Talán ez a legegyszerűsebb beszéd a hosszú szövegben: „egészében véve megalapozott” az „érzés”, hogy Magyarország szovjetizációjáért a zsidó születésű kommunisták felelősek, és az erre való reakcióként megjelenő „új” (?) antiszemitizmus létrejöttét az sem tudta feltartóztatni, hogy a kommunista párt nem vállalt közösséget semmiféle zsidó üggyel, sőt a zsidókat is üldözte.

Szabó álláspontját, ha egyáltalán, akkor valahogy úgy lehetne összefoglalni, hogy amit az antiszemita zsidókról mondani szoktak, az általában igaz, vagy legalábbis nem

alaptalan, de azért még nem kell antiszemitának lenni. Az antiszemitizmust alapjában a zsidók váltják ki, de nem azért mert ördögien gonoszak, mint az antiszemiták gondolják, hanem azért, mert szerencsétlen történelmük során folyton olyan szerepbe sodródnak, olyan viselkedésre kényszerülnek, amely provokálja a nem zsidó többséget. Így volt ez akkor is, amikor nagy számban csatlakoztak a kommunista párthoz, és vezető funkciókat vállaltak a kommunista diktatúra első évtizedében. Ezért „megalapozott az érzés”, hogy a „zsidó születésű kommunistákra” hárul a felelősség Magyarország szovjetizációjáért.

Szabó szerint zsidók és nem zsidók viszonyának zavarai, a „zsidókérdés”, az antiszemitizmus valahogy egy nagy félreértés következménye. A baj ma is az, hogy „...a zsidók és nem-zsidók nem tudták tisztességes módon tisztázni az egymással szemben felmerült félreértéseket” (257. old.) – vonja le a végkövetkeztetést. Pedig ez nem is lenne olyan nehéz: a zsidóknak önkorlátozást kellene tanúsítaniuk, a nem zsidóknak pedig megértőbbnek kellene lenniük, és máris megszabadulnánk ettől az egész csúnya és kínos ügytől. A megoldás olyan egyszerű, hogy szinte csoda, eddig miért nem jutott az eszébe senkinek.

Szabó könyvének olvastán újra és újra felmerül a kérdés: kikről is szól ez az írás? Ugyanis az egész könyvben csak az nem világos, kik is a zsidók. Szabó egy odavetett mondattal elntézettnek véli a problémát. „Remélem, tanulmányom fogalomhasználatából a továbbiakban egyértelműen kiderül, hogy az egyes összefüggésekben mikor milyen tartalommal használom [...] a »zsidó« minősítést [!].” (15. old.) Nos, nem derül ki, és nem is derülhet, hiszen minden jel szerint Szabó nem gondol erről semmit. Csak akkor beszélhetünk-e zsidók cselekedeteiről, ha a szóban forgó cselekedeteket zsidó tudattal hajtották végre? Vagy akkor is, ha a cselekvők nem zsidó tudattal cselekedtek ugyan, de a környezet a szóban forgó tetteket zsidó motívumokkal magyarázza? Vagy talán akkor is, ha az adott pillanatban sem a

cselekvő, sem a külvilág nem lát semmi „zsidót” abban, amit a cselekvő csinál, de az utókor mégiscsak felfedezni véli az elfojtott zsidó motívumokat tettei mögött? Ezek a kérdések Szabó számára nem vetődnek fel, sőt nem is érzi, hogy mindez probléma. Alapjában véve a nürnbergi értelemben használja a „zsidó” „minősítést”, ezért ír le például olyan mondatokat, hogy „1945-ben a Politikai Bizottság 11 tagja közül 6 zsidónak tekinthető” (73. old.), vagy hogy 1953 után „...a régi zsidó káderek nagyon hamar a szerveződő ellenzék elismert szóvivőinek sorába kerültek” (241. old.) – mintha csak régi hitközségi káderekről lenne szó. És ezért kerülnek bele a szövegébe olyan abszurd szemrehányások, mint például, hogy „...a túlreprezentáltság tényében rejlő esetleges veszélyekre a zsidóság [Kiemelés – B. G.] ismét nem figyelt eléggé” (68. old.). Szabóban fel sem merül, kit is kellene a mondat alanyán érteni, azaz kinek kellett volna végre „figyelnie” az önkéntes numerus clausus betartására: Niszen bácsinak, az ortodox vendég-lősnek, a rabbikarnak, avagy a Politikai Bizottság hat zsidójának? (Mint egyébként a könyvből is kiderül, az utóbbiak azért rajta tartották a szemüket a dolgon...)

Szabó könyve sajnos még tényfeltáró, leíró jellegű munkaként sem használható, azaz olyan könyvként, amelyet legalább akkor forgathatnánk haszonnal, ha tényszerűen meg akarnánk tudni, mi történt a „zsidóság” és a kommunista párt között a tárgyalat időszakban. Ami a leíró részeket illeti, ez a könyv legtöbbször bizonytalan eredetű adatok, kétségesen dokumentált tények, „köztudott” történetek, pletykák, legendák és kli-sék szelektálatlan és minden kritika nélkül összehányt halmaza. A hitelesség mérlegeléséhez nincs semmi alap. A hivatkozások sokszor hiányoznak, máskor más szerzők ugyancsak bizonytalan alapú, kritikátlanul átvett állításai jelentik a forrást. És persze mindig felmerül a gyanú, hogy amikor Szabó nem hivatkozik, akkor is idéz.

De akkor sem járunk jobban, ha Szabó levéltári dokumentumokat használ. Ennek az a legfőbb oka,

hogy a szerzőnek fogalma sincs a történelmi források kezelésének elemi normáiról. Ez néha egyenesen humoros következményekkel jár. Sze-gény Karl Marx írásaival már sok minden megtörtént az utóbbi évszázadban, de az bizonyára a ritka ingyencégek közé tartozik, hogy minden nyelven és számtalan kiadásban létező híres tanulmányát a „zsidókérdésről” a külügyminisztériumi Béke-előkészítő Osztálynak a Magyar Országos Levéltárban található irataiból idézzék (rosszul) (60. old.). Ugyan-így járnak olyan kevésbé jeles, de nyilvános könyvtárakban minden gond nélkül olvasható szerzők is, mint Prohászka Ottokár (22. jegyzet) és Gratz Gusztáv (40. jegyzet). Szabó ugyanis az 1945 előtti időszak tárgyalásához azt a frappáns és kétségtelenül időtakarékos megoldást választotta, hogy nem sokat vacakolt a különféle forrásokkal és történelmi munkákkal, hanem a magyar külügyminisztérium által a háború utáni béketárgyalásokra összeállított *Adalékok a zsidókérdéshez* című anonim zsanzt és mellékleteit használta. Talán ez is az oka, hogy a szövegbe belopóznak az olyan állítások, hogy például a fehérterror utáni keresztény kurzus alatt „...nem történt meg sem a baloldal, sem a zsidóság szélsőséges korlátozása” (29. old.), „...a Bethlen-féle konszolidációs kormány tíz éve alatt a zsidókkal szemben semleges magatartást tanúsított” (29. old.), a numerus clausus törvény csak burkoltan volt zsidóellenes (30. old.) – mintha nem is szüntette volna meg a polgári jog-egyenlőséget.

A szerző sajátos idézés- (vagy inkább nem idézés)technikája és forráskezelése akkor a legbosszantóbb, amikor olyan dolgokat említ, amelyek eddig még nem bukkantak fel az irodalomban, illetve amikor olyan, fontosnak tűnő forrásokra hivatkozik, amelyeket ő kapott először kézbe. Ilyenkor ugyanis teljes a bizonytalanság, hogy mennyire hihető, amit állít. Minden hivatkozás nélkül jelenti ki például, hogy a háború előtt a szociáldemokrata pártból szakszervezeti csoportok váltak ki amiatt, mert túl sok zsidó volt a pártvezetésben (32. old.), vagy pél-

dául azt, hogy a cionista mozgalom felszámolása után, 1949 márciusa és decembere között 310 kommunista pártfunkcionáriust távolítottak el, akik közül 209 volt zsidó (229. old.). A levéltári lelőhelyekre hivatkozva idéz vagy ismertet olyan dokumentumokat, amelyek rendkívül fontosak is lehetnek, de szinte sosem tudjuk meg, hogy pontosan mikor keletkeztek, mit tartalmaznak az idézett vagy ismertetett helyen kívül, kik írták őket, milyen célból, kik kapták kézhez stb. – ami pedig elengedhetetlen volna jelentésük és jelentőségük mérlegeléséhez. Így például megtudjuk, hogy 1945-ben a zsidó képviseltek (a MIOI – de lehet, hogy más szervezet is) egy (de lehet, hogy két vagy több) beadványt is intéztek a kormányhoz a zsidóságot érintő fontos és konfliktusos ügyek kapcsán (43., 46., 81. old.), de a dokumentumok pontos tartalmáról és sorsáról aztán nem tudunk meg semmit; olvashatjuk a MIOI és az ortodox központi iroda, valamint a cionista szövetség rendkívül szervilis nyilatkozatát a Mindszenty-perrel kapcsolatban, de azt már nem tudjuk meg, mi lett az irat sorsa, kik kapták kézhez, kik olvasták, mekkora nyilvánosságot kapott (178. old.). És ugyanez a helyzet a cionista mozgalom felszámolása és a cionista perek kapcsán hivatkozott levéltári iratokkal: abból, amit a könyvből megtudunk róluk, információtartalmuk gyakorlatilag értékelhetetlen. Az pedig már megint csak a humoros részletek közé tartozik, hogy a szerző az „érdemes fellapozni a korabeli héber sajtót...” (186. old.) felkiáltással lát neki a tallózáshoz a cionista perek nemzetközi visszhangjáról gyűjtött anyagokat tartalmazó levéltári dobozban, amiről persze nem tudjuk meg, pontosan mi van benne, kik gyűjtötték az anyagot és milyen célból.

Egyszóval, Szabó könyve oly mértékben és oly sok szempontból sérti meg a tudományúzés elemi normáit, hogy az adataira és közléseire való hivatkozástól mindenkit eltanácsolnék.

Szabó Róbert könyvének elején szakembereknek, köztük az elmúlt évtizedek néhány vezető történészének – Borsányi Györgynek, Láncki

Andrásnak, Ormos Máriának és Tabajdi Csabának – mond köszönetet tanácsaikért. Én nem tudom, milyen tanácsokat kapott tőlük, és megfogadta-e őket. Mindenesetre a legjobb tanács az lett volna, hogy még dolgozzon sokat a kéziratán. Nos, legalábbis némelyikük, biztosan nem ezt tanácsolta. Borsányi György például a kötet előszavában meg a borítón kijelenti: „Szabó Róbert könyve a magyar társadalom egyik krónikus betegségéről ad pontos diagnózist. Ezzel nagymértékben hozzájárul annak gyógyításához.” Szörnyű dolog arra gondolni, hogy a történész ne olvasta volna el a kéziratot. Ennél csak az volna szörnyűbb, ha ezeket a mondatokat azután írja le, miután elolvasta.

*BECKER GÁBOR

John Kenneth Galbraith: A pénzügyi spekulációk rövid története

EUFÓRIA ÉS CSALÓDÁS

Forr.: Körös László, előszó: dr. Nyers Rezső. Adu Print, Budapest, 1995. 93 old., 450 Ft

John Kenneth Galbraith nevét a magyar közönség *Az új ipari állam* című könyvének hazai kiadásakor (Közgazdasági és Jogi, Bp., 1970) ismerte meg. Ez a könyv igazi bestsellernek számított akkoriban – Galbraith egyes fogalmait, például technostruktúra sokáig és gyakran használta a hazai társadalomtudomány számos képviselője. A „bestseller” kifejezés egy mű kereskedelmi sikerének, s nem tartalmi, szakmai vagy esztétikai minőségének az elismerése. A kettő néha egybeesik, a tárgyalt könyv esetében azonban már nem ez a helyzet. Ezen túlmenően használhattam volna a „közgazdaság-tudományi” jelzést is, azonban ennek a munkának nincsen tudományos jellege. Már azt

sem tudni, melyik tudományágba sorolható. A „története” szóból arra következtethetnénk, hogy gazdaságtörténeti műről van szó. Már a címhez arányított terjedelemtől, 93 oldal, amiből négy oldal a jegyzet és sokoldalnyi a fényképillusztráció, Karinthy Frigyes persziflázsa jut eszembe H. G. Wells világtörténelméről, „a világtörténet körömvonalai”. (S az eredeti angol cím sem különbözik lényegesen a magyartól. „A short history of euphoria”, vagyis a pénzügyi elragadtatás rövid története.) A könyvben tárgyalt spekulációk érdekes, drámai epizódok a gazdaságtörténetből, mint a híres John Law skót „pénzszaporító” tündöklésének és bukásának története Franciaországban, mert szülőföldjén nem tartottak igényt gazdaságpolitikai gyógyszereire, vagy éppen az 1920-as évek nagy spekulációi, amelyeknek Galbraith a válságot elsősorban tulajdonítja. S ha a források jegyzékére tekintünk, abban csupa másodlagos forrást találunk, könyvet, újságot, naplót, hivatalos kormányzati, illetve tőzsdei jelentést, összesen huszonkét külön forrást (a többször említett csak egyszer vettem számba), s abból is négy szerző műveiből származik. Legnagyobb részt nem monográfiákról, hanem összefoglaló jellegű munkákról van szó. Sehoh egy eredeti levéltári felfedezés, sehoh egy statisztikai elemzés, amivel komolyan vehető gazdaságtörténészek dolgozni szoktak. Talán megállapíthatjuk, hogy a munka nem tartozik a gazdaságtörténet tudományágába. Milyen tudományágba tartozik hát?

A közgazdaság-tudomány, azon belül a makroökonómia, amelynek a tárgya összefüggésbe hozható e könyv tárgyával, a valóság sokoldalú, a jelenségek, illetve folyamatok érteit és hibáit feltáró elemzése nyomán modelleket készít, illetve folyamatokat elemez, fejlett matematikai és statisztikai módszerek segítségével. Itt azonban sem a valóság sokoldalú elemzését, sem modelleket és idősorokat nem találunk, hanem a spekuláció válogatottan szélsőséges eseteit, amelyek alapján Galbraith a spekulációt szédeltésként, örültségeként, inséget okozó, pusztító jelenségként írhatja le, s nem eredeti mó-

don, hanem az ítéletét megalapozni képesnek vélt példák és szakirodalmi szemelvények alapján. S ez megfelel a szerző minden művében jelen lévő „a priorijának”, amelyet úgy jellemezhetünk, hogy etatista, piacot rosszálló, a tőkét, ha nem is expliciten, mint Werner Sombart, alkotó és rabló tőkére felosztó alapkoncepció. Ezek szerint a közgazdaság-tudományba sem sorolható. Hova hát?

Profétai hevét, kereszties hadjárátát tekintve nyilváníthatnók vallásos jellegű műnek, egy fundamentalista „New Deal” vallás prédikációjának. A boszorkányosan jól író szerzőt, aki mindig azt írja, belső meggyőződésből ugyan, amit a laikus, baloldali hajlamú nagyközönség hallani szeretne, leginkább a „pártos” zszurnalisztika műfajába sorolhatnók. S az ilyen zszurnalisztika Annaleséibe biztosan belekerülhetne, ám annál kevésbé a közgazdaság-tudomány, az idevágó elméletek történetébe. S az idő függvényében mind kevesebbet szerepel a nagy összefoglaló makroökonómiai munkákban s az elmélet-történeti publikációkban.

Míg neve szerepelt P. A. Samuelson *Közgazdaságtan* című művének 1973-ban megjelent 7. kiadásában, addig eltűnt a Nordhausszal mint társszerzővel írt, 1985-ben megjelent 12. kiadásából. Vagyis 12 esztendő elteltével a két szerző nem tartotta annyira jelentősnek, hogy szerepeljen egy alapvető tankönyvben. Mindjárt bemutatom, hogy a mellőzéssel járt jobban, mert ami róla a 7. kiadásban megjelent, kevéssé hízelgő. A *Közgazdaságtan* 42. fejezetében Samuelson kifejti: „a »nem közgazdászok« túl komolyan veszik Galbraith-t, míg a szakmabeliek nem veszik őt elég komolyan”. „Művész-tudós” nyilvánítja érzékletes íráskészsége alapján, s bemutatja, mennyire hiányzik Galbraithből az eredetiség (1058. old.), végül úgy jellemzi, mint a radikális, más néven „újbaloldali” közgazdaságtan, egy erősen ideologisztikus szárny szálláscsinálóját.

Lipsej, Courant, Purvis és Steiner 1993-ban megjelent *Economics*-ében (10. kiad., Harper Collins College Publications, N. Y.) egy ízben fordul elő, a 49. oldalon, azzal kapcsolatban, mi a helyes arány a magán- és a